

ТЕМА № 1 ОБ'ЄКТИВНІ ЗАСАДИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Мета: з'ясувати економічну сутність підприємництва та підприємницької діяльності, ознайомитися з основними принципами підприємництва, розглянути методологічну базу дисципліни.

Основні поняття: підприємництво, підприємець, фізична особа, юридична особа, витрати, рентабельність, собівартість, змінні витрати, постійні витрати, виручка.

ПЛАН

1. Поняття і принципи підприємницької діяльності (підприємництва).
2. Основні функції підприємництва.
3. Суб'єкти підприємницької діяльності.
4. Підприємець – ключова фігура економіки.
5. Права та обов'язки підприємця.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. При вивченні першого питання студенти повинні визначити сутність **підприємництва**, як самостійної, систематичної, на власний ризик діяльності, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Вперше в науковий обіг поняття «підприємництво» було введено англійським вченим Ричардом Кантільоном (1680–1734 рр.)

Грунтовно в межах даного питання повинні бути досліджені також основні **принципи** за якими здійснюється підприємництво, а саме:

- 1) вільний вибір діяльності;
- 2) залучення матеріальних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом;
- 3) самостійне формування програми діяльності, вибір постачальників ресурсів і споживачів продукції, установлення цін на товари та послуги;
- 4) вільне наймання працівників;
- 5) самостійне розпорядження прибутком, що залишається після внесення обов'язкових платежів до відповідних бюджетів;
- 6) здійснення підприємцями-юридичними особами зовнішньоекономічної діяльності.

Вивчаючи сутність підприємницької діяльності, необхідно виходити з того, що дана діяльність має **обмеження**, які стосуються здійснення її окремих видів (ст. 4 закону України «Про підприємництво»), а саме:

- діяльність, пов'язана з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів;
- діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних, судово-психіатричних експертиз;

- діяльність пов'язання з розробленням, випробуванням, виробництвом та експлуатацією ракет-носіїв, у тому числі з їх космічними запусками із будь-якою метою, може здійснюватися тільки державними підприємствами;
- діяльність, пов'язана з виробництвом бензинів моторних сумішевих або з додаванням (змішуванням) біоетанолу та біокомпонентів на його основі до вуглеводневої основи (бензинів, фракцій, компонентів), здійснюється підприємствами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики в паливно-енергетичному комплексі;
- проведення ломбардних операцій.

2. У межах другого питання потрібно визначити основні **функції** підприємницької діяльності, до яких можна віднести наступні:

- ресурсну (формування і продуктивне використання капіталу, трудових, матеріальних та інформаційних ресурсів);
- організаційну (організація маркетингу, виробництва, збуту і реклами та інших господарських прав);
- творчу (новаторські ідеї, генерування та активне використання ініціативи, уміння ризикувати).

Студенти із зазначеного вище повинні резюмувати, що підприємництво має супроводжуватись науково-технічною, організаційною і комерційною, економічною творчістю, новими підходами до вирішення господарських завдань; зумовлює особливий стиль господарської поведінки, яка повинна бути спрямована на, з одного боку, постійний пошук нових можливостей і ресурсів, а з іншого – персональну відповідальність за наслідки такої діяльності.

3. При вивченні даного питання студенти повинні сформулювати повний перелік **суб'єктів підприємницької діяльності**, до якого згідно ст. 55 Господарського Кодексу України відносяться:

а) фізична особа – підприємець без створення юридичної особи (громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють підприємницьку діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці);

б) підприємницька діяльність зі створенням юридичної особи – суб'єкти підприємництва, що можуть діяти в різних організаційно-правових формах. Під організаційно-правовою формою юридичної особи – суб'єкта підприємництва – розуміють спосіб її внутрішньої побудови або організаційну структуру, якої не має фізична особа-підприємець.

Студентам потрібно звернути увагу на встановлений перелік фізичних осіб, які не можуть бути зареєстровані як підприємці. Так, законом **обмежується підприємницька діяльність для:**

- депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- військовослужбовців;

- службових осіб органів прокуратури, суду, міліції, державної безпеки, внутрішніх справ, державного нотаріату, а також органів державної влади та управління, які покликані здійснювати контроль за діяльністю підприємств;

- особи, яким суд заборонив займатися певною діяльністю, не можуть бути зареєстровані як підприємці з правом здійснення відповідного виду діяльності до закінчення терміну, встановленого вироком суду;

- осіб, які мають непогашену судимість за крадіжки, хабарництво та інші корисливі злочини, не можуть бути зареєстровані як підприємці, не можуть виступати співзасновниками підприємницької організації, а також займати в підприємницьких товариствах та їх спілках (об'єднаннях) керівні посади та посади, пов'язані з матеріальною відповідальністю.

Підприємницька діяльність **припиняється** у разі:

- власної ініціативи суб'єкта підприємницької діяльності;
- закінчення строку дії ліцензії;
- припинення існування підприємця;
- рішення суду у випадках, передбачених законодавством.

4. Вивчення четвертого питання передбачає, що студенти визначать, що **підприємець** – це людина, яка здійснює самостійну, систематичну, ініціативну, ризикову діяльність, спрямовану на виробництво товарів та надання послуг з метою одержання прибутку або особистого доходу та передбачає здійснення нововведень. Тобто, підприємець – це суб'єкт, який поєднує у собі комерційні, організаторські та новаторські здібності для пошуку та розвитку нових видів, методів виробництва, нових благ та їх нових якостей, нових сфер застосування капіталу. Таким чином, подальше вивчення теми передбачає визначення студентами основних **функцій**, які виконує підприємець, до яких відносяться:

- ресурсна;
- управлінська;
- інноваційна;
- ризикова.

Ресурсна функція полягає у тому, що підприємець бере на себе ініціативу поєднання фінансових, виробничих, матеріальних, сировинних, людських, інформаційних, інтелектуальних та інших ресурсів у процесі виробництва товару чи надання послуги, організує виробництво, розподіляє засоби виробництва та трудову діяльність.

Управлінська функція підприємця полягає у прийнятті управлінських рішень на всіх стадіях виробничої та збутової діяльності, здійсненні організації, планування, мотивації та контролю виробництва.

Інноваційна функція передбачає здійснення інновацій (нововведень), освоєння нової продукції, нових технологій та нових форм організації виробництва та праці, пошук нових ринків збуту, нових засобів задоволення потреб споживача, перехід від традиційних до нових форм господарювання, які не мають аналогів у господарській діяльності.

Ризикова функція полягає в необхідності прийняття рішень, які спрямовані на досягнення успіху, але не гарантують його через невизначеність та мінливість економічної ситуації. Підприємець ризикує не лише майном, вкладеними коштами, а й своєю працею, часом та діловою репутацією.

Визначення та формування сутності функцій підприємця є підставою для виділення підприємницької діяльності у самостійний фактор виробництва – здатність до підприємницької діяльності (підприємницький хист).

Студенти повинні проаналізувати сутність чотирьох факторів виробництва: земля, праця, капітал та підприємницький хист, визначити форму винагороди, яка є результатом кожного фактору виробництва. Так, для землі – земельна рента, праці – заробітна плата, капіталу – відсоток, а підприємця – підприємницький дохід.

Підприємницький дохід складається з двох частин: нормального (звичайного) прибутку + економічного прибутку (надприбутку).

Економічний прибуток – це специфічна частина підприємницького доходу, одержання якого пов'язано з функціями ризику.

Нормальний (звичайний) прибуток – це відшкодування підприємцю за його працю з організації ресурсів та управління виробництвом, що пов'язано з ресурсною та управлінською функціями. Він визначається як різниця між виручкою від реалізації продукції та витратами на її виробництво.

Виручка (В) – це сума грошових коштів, отриманих підприємством від реалізації продукції, надання послуг та виконаних робіт за діючими цінами.

$$В = \text{Кількість реалізованих виробів} * \text{Ціна реалізації кожного виробу.}$$

Ступінь прибутковості підприємства характеризує «рентабельність».

Рентабельність – це якісний, вартісний показник, що характеризує рівень віддачі витрат.

Собівартість продукції – це грошове вираження витрат на виробництво та реалізацію продукції.

За ступенем впливу обсягу виконання робіт (надання послуг) на рівень витрат останні поділяються на змінні й умовно-постійні.

До змінних витрат належать витрати, абсолютна величина яких зростає зі збільшенням обсягу робіт (послуг) і зменшується при його зниженні (витрати на сировину та матеріали, технологічне паливо та енергію, на оплату праці працівників, зайнятих безпосередньо на виробництві робіт (послуг) з відрахуваннями на соціальні заходи, а також інші витрати).

Постійні (умовно-постійні) – це витрати, абсолютна величина яких із збільшенням (зменшенням) випуску продукції, виконанням робіт, наданням послуг істотно не змінюється (витрати, пов'язані з обслуговуванням і управлінням виробничою діяльністю структурних підрозділів основної діяльності, включаючи оплату праці відповідних категорій працівників, а також витрати на забезпечення господарських потреб виробництва).

5. Студенти повинні наголосити, що підприємець, як основний суб'єкт підприємницької діяльності, має права та обов'язки.

Право – нормативна форма вираження принципу формальної рівності господарюючих суб'єктів в економічних відносинах, це система встановлених або санкціонованих державою загальнообов'язкових правил (норм) поведінки. З метою реалізації господарської ініціативи підприємець має **право**:

- створювати для здійснення підприємницької діяльності будь-які види підприємництва;

- купувати повністю або частково майно та набувати майнові права;

- самостійно формувати господарську діяльність, обирати постачальників та споживачів, встановлювати ціни та тарифи, вільно розпоряджатися прибутком;

- укладати з громадянами трудові договори щодо використання їхньої праці (контракти, угоди);

- самостійно визначати форми, системи та розміри оплати праці, інші види доходів осіб, що працюють за наймом;

- отримувати будь-який необмежений за розмірами особистий дохід;

- брати участь у зовнішньоекономічних відносинах, здійснювати валютні операції;

- користуватися державною системою соціального забезпечення та соціального страхування.

Обов'язки – це правові норми (правила), що підлягають обов'язковому виконанню. Основні **обов'язки підприємців** полягають у тому, щоб:

- укладати трудові договори (контракти, угоди) з громадянами, які приймаються на роботу за наймом;

- здійснювати оплату праці осіб, які працюють за наймом, на рівні, не нижчому за мінімальні розміри, встановлені законодавством;

- забезпечити відповідні умови та охорону праці, а також інші соціальні гарантії;

- дотримуватися прав з метою реалізації законних інтересів споживачів, забезпечити надійну якість вироблених товарів (послуг);

- отримувати ліцензію на діяльність у сферах, які підлягають ліцензуванню відповідно до чинного законодавства.